

Костенко В.Г.,
кандидат юридичних наук,
суддя Ковпаківського районного суду міста Суми
<https://orcid.org/0009-0004-2635-1316>

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.3.10>

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Комплексне удосконалення правового режиму соціальної безпеки (далі – СБ) державної служби (далі – ДС) в умовах глобалізації безпосередньо зумовлена тісним зв'язком між правом і державою, адже реформування вказаного режиму здійснюється державою, що діє в межах вимог панування права. Тобто, такий взаємозв'язок держави і права виявляється у тому, що: держава як суб'єкт права формує правові норми, окреслюючи конкретні суспільні відносини як такі, що потребують нормативного упорядкування, та тим самим трансформуючи їх у правовідносини; право, вироблене державою й закріплене в законах і підзаконних актах, є визначальною передумовою повноцінного існування держави як соціального інституту, спроможного реалізувати соціальну функцію, а відтак – забезпечити СБ державного службовця та ДС в цілому. Між тим, необхідно підкреслити, що реалізація соціальної функції держави згідно до вимог законодавства, так само як і нормотворче закріплення соціальних прав громадян (й, зокрема, державних службовців) та обов'язків держави щодо їх охорони, захисту і створення умов для їх повної реалізації, будуть результативними лише за умови чіткого розуміння державою сутнісного змісту СБ в цілому та в контексті актуальних ризиків її забезпечення. При цьому особливу вагу серед таких ризиків мають позитивні й негативні властивості глобалізації, які формують умови виникнення й реалізації правовідносин у сфері гарантування СБ ДС України. Утім, попри важливість цього питання слід констатувати, що сутнісний зміст СБ в контексті глобалізаційних процесів досі залишається поза увагою науковців, що знижує спроможність держави ефективно й послідовно модернізувати правовий режим СБ ДС у перспективі.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Соціальна безпека (також і СБ ДС) вже складала предмет наукового дослідження ряду вітчизняних учених та дослід-

ників, серед яких В. Д. Белоусов, Ю. Ю. Івчук, М. І. Іншин, О. П. Коваль, Л.Ю. Малюга, О. М. Мартин, І. С. Сахарук, О. О. Сиченко, Д. І. Сіроха, В. М. Соколов, Б. І. Сташків, О. А. Томашевський, Б. М. Цимбал та ін. При цьому слід констатувати, що по сьогодні ще в доктрині соціального права України не окреслюється сутнісний зміст СБ ДС в Україні саме в умовах глобалізації, що є фактором, який слід враховувати в назрілій реформі системи забезпечення СБ держслужбовців.

Метою статті постає з'ясування актуального сутнісного змісту СБ ДС в Україні в умовах глобалізації. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: 1) проаналізувати підходи учених до тлумачення поняття «СБ»; 2) сформулювати визначення поняття «СБ ДС»; 3) окреслити основні властивості СБ ДС в сучасних умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід відзначити, що СБ в цілому є багатостороннім соціальним явищем, яке відображає суперечливі інтереси у відносинах різних соціальних суб'єктів. Поряд із тим, слід зазначити, що поняття «СБ» на нормативно-правовому рівні визначається в абз. 11 п. 5 розділу II Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. Проведений аналіз засвідчує, що наведене визначення не відтворює повноцінної сутності досліджуваного соціально-правового та економічного феномену. Подібної позиції дотримується й О.П. Коваль, зауважуючи, що формулювання, запропоноване Мінекономрозвитком в згаданих Методичних рекомендаціях, не може вважатися всеохопною та однозначною, оскільки має дві ключові вади – надмірну звуженість та нечіткість змісту цієї дефініції [1, с. 59]. Утім, недоліки нормативно-правового визначення поняття «СБ» тривалий час намагаються компенсувати вітчизняні учені, й при цьому по сьогодні три-

ває наукова дискусія щодо формулювання універсальної дефініції поняття «СБ», що додатково підкреслює багатовимірність і складність цього поняття

Так, приміром, О. О. Сиченко, досліджуючи сутнісний зміст СБ зазначає, що її слід розглядати: по-перше, як стан, у якому життєво важливі соціальні інтереси особи, суспільства й держави забезпечені за допомогою правових норм та інституційних механізмів від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 35]; по-друге, як стан забезпеченості індивіда, сім'ї, соціальних груп і їхніх об'єднань від посягань на їхні ключові інтереси, права та свободи [3, с. 36]. Своєю чергою Б.І. Сташків тлумачить розглядувану безпеку як такий рівень захищеності соціальних прав людини правовими, економічними й політичними засобами, що гарантує їх сталість, реальну здійсненність і гідний рівень життя членів суспільства [3, с. 34]. Натомість О. А. Томашевський та О. М. Мартин визначають СБ як стан суспільства та його базових підсистем (насамперед виробничої, соціальної, механізмів охорони конституційного ладу та зовнішньої безпеки, культурної сфери), за якого в достатній мірі забезпечується необхідний рівень соціальних умов і благ (серед іншого матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо), що детермінують належну якість життя та мінімізують ризики для життя, фізичного й психічного здоров'я людей [4, с. 294]

Крім того, серед низки окреслених в наявній науковій літературі підходів до тлумачення поняття СБ особливо вирізняється позиція вітчизняної ученої Ю. Ю. Івчук, котра зауважує, що СБ, як юридична категорія, повинна розумітись як багатовимірне явище, котре охоплює щонайменше три взаємопов'язані компоненти, а саме: 1) стан гарантованого правовими, економічними та політичними механізмами захисту соціальних прав людини, який забезпечує їх сталість, реальну здійсненність і належний рівень життя членів суспільства; 2) специфічний об'єкт державної діяльності та публічної політики; 3) підсумок (ефект) управлінського впливу у соціальній сфері [5, с. 11]. У розвиток цього підходу І. С. Сахарук визначає зміст СБ як забезпечення соціальної захищеності особи й суспільства через формування таких умов, за яких соціальні права реалізуються ефективно з метою поліпшення якості життя та підтримання його гідного рівня [6, с. 28].

Критично аналізуючи наведені підходи вчених до розуміння поняття «СБ», можемо помі-

тити, що в них окреслюються різні прояви такого явища, а саме, як вимоги, стану та результату. Також погодимось із О. П. Ковалем, який констатує, що вчені розкривають зазначений термін в рамках двох способів: «традиційне (відсутність загроз для соціуму) та альтернативне (відсутність загроз з боку соціуму)» [1, с. 64]. При цьому примітним є те, що науковими підходами до тлумачення поняття «СБ» не завжди враховується її очевидна полісемічна природа. У цьому контексті зауважимо, що СБ постає як особливий стан соціально забезпеченого буття (враховуючи існування прийнятних соціальних ризиків), досягнутого та забезпечуваного завдяки комплексній та узгодженій взаємодії держави, суспільства (зокрема, за рахунок діяльності інститутів громадянського суспільства) та індивіда. Звідси впливають такі визначальні риси СБ, як те, що ця безпека: по-перше, є неможливою без фундаментальної (зокрема, ціннісно-нормативної) взаємодії держави, суспільства та людини; по-друге, визначається множиною критеріїв констатації СБ (при цьому вказаному слугує життєздатність і належна ефективність базових соціальних інститутів). Як убачається, окреслений нами контекст вираження природи СБ, з одного боку, відкриває простір для міждисциплінарного аналізу сутнісного змісту такого явища (зокрема, економічного, культурологічного, політологічного, соціологічного, екологічного, психологічного тощо), а з іншого – дозволяє розглядати СБ як нормативний (ідеальний) тип сучасного суспільного розвитку, який узгоджується із динамікою вираження глобалізаційних процесів, які впливають на стан СБ держави.

Враховуючи викладене зазначимо, що у загальному соціально-правовому контексті СБ ДС (з урахуванням доктринальних підходів до сутнісного СБ загалом, а також СБ держслужбовців зокрема [див., напр.: 7, с. 446; 8, с. 63]) постає як самостійна правова категорія, що охоплює охорону та захист соціальних прав і законних інтересів публічних службовців (держслужбовців) у соціальній та суміжних сферах у зв'язку з їх призначенням на посади, перебуванням на службі та звільненням з посад в органах ДС. Відповідно, теоретичне й прикладне окреслення цієї категорії має спиратися на характеристику реального стану захищеності держслужбовців, який конкретизує їх соціально-правовий статус. У цьому контексті зазначимо, що за спостереженням В. М. Соколова, мета СБ держслужбовців полягає у формуванні та

підтриманні стану стабільності, визначеності й надійності функціонування механізмів реалізації, забезпечення та охорони їхніх соціальних прав із застосуванням сучасних юридичних інструментів і методів, зосереджених на потреби самих службовців й цілісно узгоджених із принципами рівності та недискримінації [9, с. 236]. Таким чином, закономірним буде припустити, що СБ державних службовців в умовах глобалізації, як особливе явище, безпосередньо пов'язується із СБ ДС в цілому, що в цілому являє собою рівень гарантованості соціальних прав і благополуччя працівників державного сектора, за якого вони відчують себе соціально захищеними та впевненими у своєму майбутньому.

Отже, можемо дійти висновку, що СБ ДС в умовах глобалізації це цілісний інституційний режим, що охоплює систему умов, форм, способів, засобів і заходів, які з урахуванням позитивних і негативних виявів глобалізації: 1) забезпечують соціально безпечне функціонування державного апарату; 2) гарантують охорону та захист соціальних прав і законних інтересів державних службовців; 3) мінімізують соціальні ризики, здатні загрожувати їхній соціальній захищеності, а також підривати ефективність і правомірність державного управління. При цьому, слід зауважити, що означений режим вибудовується через соціально орієнтоване й достатнє (головним чином, своєчасне, пропорційне та результативне) нормативно-правове, інституційно-організаційне та ресурсне забезпечення функціонування й розвитку ДС в Україні, а також на підставі виконання вимог комплексу соціально-правових принципів, які ґрунтуються на загальноправових принципах.

Уточнивши визначення поняття СБ ДС вбачається потреба в конкретизації окремих її властивостей. Насамперед, слід зауважити, що однією з базових ознак СБ ДС є її міжгалузевий характер, що зумовлює потребу в комплексному нормативно-правовому впорядкуванні забезпечення системи СБ ДС та її удосконалення. У цьому контексті зазначимо, що забезпечення зазначеного виду безпеки не обмежується рамками однієї галузі, а формується на перетині регулювання трудових, адміністративних і соціально-забезпечувальних правовідносин. Між тим, провідну роль в цьому аспекті відіграють саме норми трудового права України, які визначають правовий режим робочого часу, порядок надання відпусток, умови праці та гарантії охорони праці. У тісному зв'язку з ними функціонують стандарти права соціального забезпечен-

ня, що встановлюють пенсійні гарантії, види соціальної допомоги, пільги та інші форми, засоби та способи захисту, без яких неможливо досягти мети створення цілісного режиму соціально безпечного функціонування ДС. Поряд із цим важливе значення в цьому питанні також мають й приписи адміністративного законодавства, насамперед у сфері публічної служби, які забезпечують організацію, управління та контроль діяльності персоналу державних органів.

Також сутнісний зміст СБ ДС в умовах глобалізації наразі характеризує й те, що ця безпека становить такий стан функціонування цієї професійної публічної служби, який відбиває сукупність соціальних прав і законних інтересів держслужбовців (насамперед у соціальній площині), зміст яких узгоджується з ризиками та викликами глобалізації і водночас посилюється її позитивними виразами. Розглядаючи цю характеристику, що надає означеному правовому явищу виразної соціально-правової ваги, слід підкреслити, що *базові соціальні права службовців (разом із пов'язаними законними інтересами) є стрижневим елементом інституту СБ ДС*. У цьому сенсі можемо виокремити, приміром такі суб'єктивні права держслужбовців, які мають критично важливе значення для забезпечення їх СБ: право на гідну оплату праці (зокрема, суддівську винагороду) та передбачені законом надбавки (доплати); право на належно нормований робочий час із забезпеченням розумної рівноваги між роботою та відпочинком, що нерідко недооцінюється у роботі суддів та їх помічників, прокурорів та ряду інших службовців; право на щорічну оплачувану відпустку та інші законні види відпусток; на медичне й пенсійне забезпечення; право на додаткові соціальні гарантії, зокрема, на службове житло, матеріальну допомогу і компенсації, відповідні соціальні послуги тощо. Крім того, слід зробити застереження, що в процесі вже тривалий час назрілої модернізації системи забезпечення СБ ДС в умовах глобалізації держава має брати до уваги й позитивні (нормативно-правові, правозастосовні, інституційно-організаційні та інші) прояви глобалізації, що сприяють поширенню більш прогресивних норм, стандартів і підходів до розуміння змісту вказаних прав і законних інтересів.

Також, осмислюючи сутнісний зміст СБ ДС в умовах глобалізації необхідно враховувати, належне забезпечення такої безпеки можливе лише за умови її вибудовування на принцип рівності та заборони дискримінації із врахуван-

ням обґрунтованої диференціації заходів соціального захисту в цій сфері. З цього приводу зауважимо, що зазначені засади мають системоутворююче значення, адже на практиці вони забезпечують рівний доступ усіх категорій публічних службовців (незалежно від майнового становища, статі, віку, наявності інвалідності та інших ознак) до передбачених на нормативно-правовому рівні соціальних гарантій. Відтак, слід підкреслити, що в умовах позитивних виявів глобалізації, якими по всьому світу просувається ґрунтовне гуманістично-правове усвідомлення цінності кожної людини, режим СБ ДС у контексті принципу рівності та заборони дискримінації виключає будь-які форми сегрегації та неналежного (принижуючого людську гідність) ставлення (зокрема, булінг, гендерне насильство, інші види зневажливого ставлення) й передбачає цілісний, узгоджений (узагальнений) підхід до мінімального рівня соціальних стандартів, що охоплює весь кадровий склад ДС, яка функціонує як у виконавчій, так і в законодавчій та судовій гілці публічної влади. Поряд із тим, слід враховувати й те, що досягнення окресленої мети в практичній дійсності інколи потребує об'єктивно виправданого й нормативно визначеного розмежування забезпечувальних заходів, оскільки у складі ДС є групи, які потребують додаткових гарантій, зокрема особи з інвалідністю, працівники передпенсійного віку, вагітні службовці та працівники з особливими сімейними обов'язками.

Висновки. Узагальнюючи викладене в цій науковій статті зазначимо, що на сьогодні є підстави стверджувати, що крізь призму соціального права категорія «СБ ДС» сформувалася як самостійне науково-прикладне поняття, на що вже тривалий час вказується провідним українським науковцем М. І. Іншином [див., напр.: 10]. Як убачається, вказане поняття: 1) ві-

дображає орієнтацію держави на систематичне гарантування належного рівня соціальної захищеності осіб, які перебувають на публічній службі; 2) за своїм постає як багатовимірний комплекс правових гарантій і фактичного стану захищеності, у межах якої кожен службовець має реальні можливості реалізувати свої соціальні права, а держава – забезпечити стабільне функціонування ДС, що спирається на мотивований і лояльний персонал. Отже, при подальшому науково-практичному аналізі цього явища необхідно враховувати його закономірний зв'язок із реалізацією комплексу соціальних прав службовців, рівнем дієвості гарантій і результативністю засобів соціального захисту, які разом створюють належні умови праці та позаслужбового буття. При цьому на сьогоднішній день в контексті осмислення сутності СБ ДС слід враховувати, що на практичному рівні СБ такої публічної служби враховує позитивний та негативний вплив глобалізації весь «життєвий цикл» держслужби, а саме, починаючи із утворення такого органу публічної влади, створення кадрової політики в цьому органі, визначені посад та допуску громадян до проходження ДС шляхом надання доступу до таких посад. Крім того, слід враховувати й те, що СБ ДС вимагає, щоби всі етапи такого «життєвого циклу» ДС відбувались в соціально захищених умовах, які враховуватимуть позитивний та негативний вирази глобалізації, а відтак – із належним (тобто, адекватним, пропорційним, упереджуваним, соціально справедливим) убезпеченням від соціальних ризиків (зокрема, економічних, пов'язаних із втратою джерела доходу; трудових, що стосуються загрози звільнення чи погіршення умов праці; психологічних, зокрема через професійного вигорання та службового тиску тощо), а також із передбачуваністю соціально-правового статусу держслужбовця та можливостей його зміни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль О. П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека». *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2. С. 58–65.
2. Сиченко О. О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці. Серія : Державне управління*. 2012. Т. 186, Вип. 174. С. 34–38.
3. Сташків Б. І. Соціальна безпека як інститут права соціального захисту населення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 30. С. 32–36.
4. Томашевський О. А., Мартин О. М. Соціальна безпека в Україні: поняття та загрози. *Управлінські, правові та економічні аспекти забезпечення безпеки життєдіяльності населення і територій* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 березня 2019 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2019. С. 294–296.
5. Івчук Ю. Ю. Співвідношення понять «безпечні і здорові умови праці (безпека праці)» і «соціальний захист (соціальна безпека)». *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2015. № 4. С. 8–12.
6. Сахарук І. С. Концепція гідної праці як складова соціальної безпеки. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів* : тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / за ред. М. І. Іншина, І. С. Сахарук. Київ : Прінт-Сервіс, 2017. С. 27–31.

7. Белоусов В. Д. Соціальна робота як особливий гарант соціальної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 80, Ч. 2. С. 443–448. doi:10.24144/2307-3322.2023.80.2.71.
8. Цимбал Б. М. Соціальні механізми в системі управління безпекою особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 60–63. doi:10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.9.
9. Соколов В. М. Мета соціальної безпеки державних службовців. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). С. 232–237.
10. Юридична освіта та юридична професія. *Голос України*, 19.06.2020. URL: <https://www.golos.com.ua/article/332183> (дата звернення: 27.04.2023).

Костенко В.Г. ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена з'ясуванню актуального сутнісного змісту соціальної безпеки державної служби в Україні в умовах глобалізації. Обґрунтовується, що кризь призму доктрини соціального права категорія «соціальна безпека державної служби» постає самостійним науково-прикладним поняттям, яке в умовах глобалізації постає в якості цілісного інституційного режиму, що охоплює систему умов, форм, способів, засобів і заходів, які з урахуванням позитивних і негативних виявів глобалізації: забезпечують соціально безпечне функціонування державного апарату; гарантують охорону та захист соціальних прав і законних інтересів державних службовців; мінімізують соціальні ризики, здатні загрожувати їхній соціальній захищеності, а також підривати ефективність і правомірність державного управління. Сутнісний зміст соціальної безпеки державної служби в умовах глобалізації наразі характеризує те, що вона має міжгалузевий характер, який зумовлює потребу в комплексному нормативно-правовому впорядкуванні забезпечення системи соціальної безпеки державної служби та її удосконалення. Також сутнісний зміст цієї безпеки характеризує й те, що вона становить такий стан функціонування державної служби, який відбиває сукупність соціальних прав і законних інтересів державних службовців (насамперед у соціальній площині), зміст яких узгоджується з ризиками та викликами глобалізації і водночас посилюється її позитивними виразами. Додатково сутнісний зміст соціальної безпеки державної служби в умовах глобалізації об'єктивується в тому, що належне забезпечення цієї безпеки можливе лише за умови її вибудовування на принцип рівності та заборони дискримінації із врахуванням обґрунтованої диференціації заходів соціального захисту в цій сфері. Досягнення цієї мети в практичній дійсності інколи потребує об'єктивно виправданого й нормативно визначеного розмежування забезпечувальних заходів, оскільки у складі державної служби є групи, які потребують додаткових гарантій.

Ключові слова: глобалізація, державна служба, соціальна безпека, соціальне право, соціальний захист.

Kostenko V.G. CONTENT OF SOCIAL SECURITY OF CIVIL SERVICE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article clarifies the substantive content of the social security of the civil service in Ukraine under conditions of globalisation. Read through the lens of social-law doctrine, the category “social security of the civil service” functions as an autonomous scientific and applied concept. In a globalised context it appears as an integrated institutional regime (a system of conditions, forms, methods, instruments, and measures) which, while accounting for both the beneficial and adverse manifestations of globalisation, secures the socially safe operation of the state apparatus, guarantees the protection of civil servants’ social rights and legitimate interests, and minimises social risks capable of undermining their security as well as the effectiveness and legitimacy of public administration. In its current configuration, the social security of the civil service is marked by an inter-sectoral character, which necessitates comprehensive, coherent regulation and continuous improvement of the civil-service social-security framework. Substantively, it denotes a state of functioning of the civil service that reflects the ensemble of civil servants’ social rights and legitimate interests (foremost in the social sphere) whose content is calibrated to the risks and challenges of globalisation and, at the same time, strengthened by its positive expressions. This substantive core further presupposes that provision must rest upon the principle of equality and the prohibition of discrimination, while permitting objectively justified and normatively defined differentiation of protective measures where warranted. In practice, such differentiation may be necessary for groups requiring additional guarantees under international law, including persons with disabilities, staff of pre-retirement age, pregnant employees, and those with special family responsibilities. The article concludes that, in a globalised environment, every stage in the “life-cycle” of civil-service employment should proceed under socially protected conditions that reflect both the positive and negative dynamics of globalisation. Protection must be adequate, proportionate, and socially fair, offering credible safeguards against economic risks (notably loss of income), labour-related risks (such as dismissal or deterioration of working conditions), and psychological risks (including professional burnout and workplace pressure), while ensuring predictability in the social and legal status of the civil servant and in the avenues for its change.

Key words: civil service, globalisation, social law, social protection, social security.

Дата надходження статті: 22.09.2025

Дата прийняття статті: 03.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025

